

VERSLUMO EDUKOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMĄ ĮGYVENDINANČIŲ DĖSTYTOJŲ SAMPRATA APIE VERSLUMĄ IR VERSLUMO UGDYMĄ

Dr. Jolita Dudaitė

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas jolita@mruni.eu

Dr. Gintautė Žibėnienė

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas zibeniene@mruni.eu

Pateikta 2012 m. vasario 15d..

Parengta spausdinti 2012 m. balandžio 16 d.

Anotacija

Straipsnyje analizuojama verslumo edukologijos studijų programą įgyvendinančių dėstytojų samprata apie verslumą ir jo ugdymą. Taikyti teoriniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, empirinių duomenų rinkimo: struktūruotas interviu bei empirinių duomenų analizės: interviu metu gauti duomenys buvo analizuojami remiantis tradicine (kokybine) teksto analize. Atskleidžiamas nacionaliniuose, ES dokumentuose ir Lietuvos tyrėjų darbuose įvardijamas verslumo ir verslumo ugdymo sampratų įvairumas. Empiriniu tyrimu atskleista, kad dėstytojų verslumo sampratoje

galima skirti dvi pozicijas – verslumo siejimas su asmens savybėmis ir gebėjimais, kurie yra nukreipti būtent verslui kurti bei palaikyti, ir verslumo siejimas su bendro pobūdžio brandžios asmenybės savybėmis bei gebėjimais, padedančiais sėkmingai funkcionuoti šiuolaikinėje visuomenėje. Šios pozicijos atitinkamai glaudžiai siejasi ir su dviem verslumo ugdymo sampratos kryptimis – viena, orientuota į kryptingą ugdymą, susijusį su tikslingai į verslą orientuotų gebėjimų ir asmens savybių ugdymu, ir kita, orientuota į bendražmogišką, visapusį asmenybės ugdymą, pagalbą atskleisti asmens stipriausias savybes ir įvairiapusiškai vystyti jo gebėjimus.

Reikšminiai žodžiai: verslumas, verslumo ugdymas.

Įvadas.

Komisijos komunikate Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, nurodoma, kad „būtina sukurti verslumui palankesnę klimatą visuomenėje siekiant ne tik pakeisti mąstyseną, bet ir pagerinti europiečių įgūdžius“ (2006, 3 p.). Taip pat šiame komunikate pagrindžiama svarba verslumą puoselėti aukštosiose mokyklose (Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, 2006). Remiantis literatūros šaltiniais, verslumas dažnai įvardijamas kaip bendroji kompetencija ar kompetencija, aktuali visiems, sparčiai besivystančių šalių piliečiams, bei siejamas su kūrybingumu, išradingumu, naujomis idėjomis ir jų įgyvendinimu, todėl jo ugdymas tampa ypač svarbus įvairių šalių socialinių, technologinių bei ekonominių pokyčių įgyvendinimui. 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijose dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų nurodomi aštuoni ES piliečiams svarbūs bendrieji gebėjimai, tarp kurių išskiriamas iniciatyvumas ir verslumas (Bendrieji visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimai, Europos orientaciniai metmenys, 2006). Europos dokumentuose rekomenduojama verslumą pradėti ugdyti darželiuose, tačiau nurodoma, kad ES šalių patirtis skirtinga, kaip ir skirtingas požiūris į verslumo ir verslumo ugdymo sampratą (Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, 2006).

Nors dėmesys verslumui suaktyvėjo įgyvendinant Lisabonos strategiją, tačiau R. Stačiokas (1995) atskleidžia, kad verslumui ir verslininkystei dėmesys buvo skiriamas jau gerokai anksčiau. Verslumo sampratos klausimai nagrinėti užsienio autorių (Davies, Gibb 1991; Fayolle, Kyro, 2008; Turner, 2005 ir kt.) moksliniuose darbuose. Lietuvoje tyrinėta verslumo ir verslininkystės samprata (Lydeka, 1996, 2000), skirtingų grupių verslumo samprata (Armonas, 2006), verslumo įgūdžių ugdymas kaime (Atkočiūnienė, Slavickienė, Petruilienė, Gelažiūtė, Subačiūtė, Juodenytė, 2011), verslumo gebėjimų raiška kryptingo ugdymo sąlygomis (Gevorgianienė, Galkienė, Grincevičienė, 2008), mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas (Zaleskienė, Žadeikaitė, 2008), verslumo raiška moksleivių populiacijoje (Valuckienė, Ruškus,

Balčiūnas, 2004), verslumo ugdymo reikšmė ir besimokančiųjų įgyjami verslumo gebėjimai (Strazdienė, 2006), verslumo ugdymas profesiniame mokyme (Paulionienė, 2007), tirtas studentų požiūris į verslumą (Jalagaitė, 2008), verslumo kompetencijos ugdymas praktinio mokymo firmoje (Strazdienė, Garalis, 2005), studentų verslumo ugdymo plėtra Lietuvoje (Župerka, 2011). Taip pat įvairių aukštųjų mokyklų magistriniuose darbuose nagrinėjamas mokinių požiūris į verslumą, verslumo ugdymo organizavimas vidurinės mokyklos mokiniams. Tačiau neaptikta duomenų, kad būtų tirta aukštosios mokyklos dėstytojų, susijusių su verslumo ugdymu, sąvokų „verslumas“ bei „verslumo ugdymas“ samprata.

Mokslinė problema. Išryškėjusi verslumo kompetencijų šiuolaikiniam žmogui svarba ir suaktyvėjęs dėmesys verslumui suponavo nemažai tyrimų verslumo ir verslumo ugdymo tematika, tačiau atliktų tyrimų dar nėra gausu. Verslumo ir verslumo ugdymo sampratos dar nesusilaukė įvairiapusio ištyrimo. Vienas mažai tirtas šios srities aspektas yra verslumą ugdančių asmenų verslumo ir verslumo ugdymo sampratos. Tirti verslumą ugdančių asmenų verslumo ir jo ugdymo sampratas yra svarbu, nes šie asmenys yra tiesioginiai formalūs verslumo kompetencijų ugdytojai, ir tikėtina, kad jų samprata apie verslumą ir jo ugdymą glaudžiai siejasi su norimais pasiekti jų ugdytinių verslumo kompetencijų rezultatais. Nagrinėjant mokslinę literatūrą neaptikta duomenų, kad būtų tirtos aukštosios mokyklos dėstytojų verslumo ir jo ugdymo sampratos. Paminėti aspektai suponuoja tyrimo mokslinę problemą.

Tyrimo objektas – verslumo ir verslumo ugdymo sampratos.

Tyrimo tikslas – ištirti verslumo edukologijos studijų programą įgyvendinančių dėstytojų verslumo ir verslumo ugdymo sampratas.

Tyrimo metodai. Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė. **Empirinių duomenų rinkimo:** struktūruotas interviu. Interviu metu buvo laikomasi bendrųjų metodinių nurodymų kokybiniais tyrimams. Interviu buvo atliekamas dalyvių darbo vietoje (Edukologijos katedroje), laisvanoriško dalyvavimo principu, dalyviams ir tyrėjoms patogiu laiku, laikantis pagrindinių kokybinio interviu vedimo principų. **Empirinių duomenų analizės:** interviu metu gauti duomenys buvo analizuojami remiantis tradicine (kokybine) teksto analize (Krippendorff, 1980, Mayring, 2000): analizė vykdoma sistemiškai, žingsniais; tie žingsniai – tai daugkartinis teksto skaitymas, išskirtųjų kategorijų pagrindimas iš teksto ekstrahuotais kodavimo vienetais, interpretavimas.

Empirinio tyrimo instrumentas. Taikytas struktūruotas interviu – visiems tyrimo dalyviams užduoti tie patys klausimai. Interviu metu buvo klausiama, kaip informantai supranta verslumo ir verslumo ugdymo sampratas, kaip vertina verslumo kompetencijos svarbą asmens gyvenime, ką laiko svarbiu ugdant verslumo edukologijos studijų programos magistrantų verslumą, buvo paklausta nuomonės apie tai, nuo kada būtų prasminga pradėti ugdyti asmenų verslumą.

Empirinio tyrimo imtis. Pasitelkus ekspertinę imtį ir pasiekus informacijos kartotinumą, apklausti 5 Mykolo Romerio universiteto Edukologijos katedros dėstytojai. Bendras reikalavimas tyrimo dalyviams – dėstymas verslumo edukologijos programos

magistrantams. Informantų dėstymo verslumo edukologijos programos magistrantams patirtis – nuo vienerių iki trejų metų (verslumo edukologijos studijų programa Universitete vykdoma nuo 2008 metų). Kiti informantų parametrai, tokie kaip lytis, mokslinis laipsnis, pareigos, šiam tyrimui nebuvo svarbūs. Tyrimas atliktas 2012 m. vasario 9–19 dienomis.

1. Verslumo samprata

D. Bornstein (2004) pažymi, kad verslumas nagrinėjamas gana plačiai, bet vis dar nėra rasta vienareikšmio, o gal ir niekada nebus vieno verslumo apibrėžimo. Analizuojant įvairius literatūros šaltinius matyti, kad verslumas gali būti suprantamas skirtingai. P. Kaufmann ir R. P. Dant (1998), apibendrinami verslumo sąvokos sampratą, skiria tris pagrindines kryptis, kai siejama: 1) su versliam asmeniui būdingomis savybėmis – tai kūrybingumas, gebėjimas spręsti problemas, gebėjimas priimti sprendimus, kritinis mąstymas, lyderystė, motyvacija, iniciatyvumas ir kt.; 2) su naujų įmonių kūrimu, naujų gaminių įdiegimu; 3) su verslininko veikla. L. Gegieckienė ir A. Grikšienė akcentuoja du pagrindinius verslumo komponentus, išskirdamos dvi sampratas. „Verslumas – įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam novatoriškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti visose gyvenimo situacijose. ...Verslumas – tai siekimas naujų idėjų, projektų įgyvendinimo, t. y. sugebėjimas sėkmingai organizuoti ir valdyti savo gyvenimą bei verslą, pelningai gaminti prekes ar teikti paslaugas. Tai mąstymas ir veikimas.“ (Gegieckienė, Grikšienė, 2009, 15) Verslumas kaip mąstymo būdas, vadybinės ir asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, yra apibrėžiamas Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004). C. Turner (2005) manymu, verslumas – tai savanoriškas bendras darbas, rizikavimas, kūrimas, įgyvendinimas, gebėjimas iškelti ir sėkmingai diegti novatoriškas idėjas. O Z. Lydeka (2000) pabrėžia įgimtų savybių svarbą verslumui, nurodydamas, kad verslumas – tai įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam novatoriškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti. Verslumu įvardijamas ne vien **norėjimas**, bet ir **mokėjimas**, taip pat **galėjimas** novatoriškai **mąstyti** ir aktyviai bei rizikingai **veikti** visose gyvenimo situacijose (Lydeka, 2000; Žingsniai verslumo kompetencijos link, 2006). Nacionalinėje jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2007–2011 metų programoje kaip jaunimo verslumas įvardijama „žmogaus požiūris, įgūdžiai ir žinios, kurie leidžia atpažinti galimybę kurti pridėtinę vertę (tiek socialinę, tiek ekonominę), ir veiksmai, skirti šiai galimybei panaudoti“ (2008, 1).

Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybiniame tyrime (2005) įvardinti pagrindiniai verslumo komponentai, atskleidžiantys verslumo sampratą (1 pav.), siejasi su versliam asmeniui dažniausiai priskiriamomis savybėmis: kūrybingas, stebintis situaciją, aktyviai veikiantis, tolerantiškas, savarankiškas, atkaklus, komunikabilus, bendraujantis, atsakingas, iniciatyvus, motyvuotas, energingas, organizuojantis, kuriantis darbo vietas, veiklus, socialus ir atsakingas.

1 pav. Pagrindiniai verslumo komponentai (Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005)

Komisijos pasiūlyme dėl rekomendacijos dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (2005) verslumas yra apibrėžiamas kaip „asmens gebėjimas idėjas paversti veiksmis. Jis reiškia kūrybingumą, naujoves ir pasirengimą rizikuoti bei gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant tikslų. Tai reikalinga visiems kasdieniniame gyvenime darbe ir visuomenėje, leidžia darbuotojams geriau suvokti savo darbinės veiklos kontekstą ir geriau pasinaudoti galimybėmis, sudaro sąlygas verslininkams pradėti visuomeninę arba komercinę veiklą“ (2005, p. 2). O G. Strazdienė, A. Garalis (2005) manytų, kad verslumas dažniausiai suprantamas kaip sugebėjimai, reikalingi verslui pradėti ir vystyti.

Remiantis verslumo sampratos apžvalga, galima manyti, kad vyrauja du požiūriai į verslumą. Verslumas – akcentas asmens savybėms ekonominei vertei kurti, ir kitas, platesnis – tai ir ugdymas kritiškai mąstančio, imlaus naujovėms asmens, gebančio savarankiškai veikti žinių visuomenėje įvairiose srityse ir kurti socialinę vertę.

2. Verslumo ugdymo samprata

Komisijos komunikate Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui pabrėžiama svarba verslumo ugdymui (2006, 3). Pabrėžiama, kad ypatingą svarbą įgyja ekonominis švietimas ir verslumo ugdymas, akcentuojama, kad kiekvienam piliečiui reikalingos verslumo žinios ir gebėjimai, todėl verslumas turėtų būti pradedamas ugdyti darželyje ir daug dėmesio verslumo ugdymui rekomenduojama skirti aukštosioms mokykloms. Europos Komi-

sijos pirmininko pavaduotojas G. Verheugenas (2006) atkreipė dėmesį, kad turime sistemingai mokyti verslumo visais lygiais, nuo pradinės mokyklos iki universiteto (Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, 2006). Bendruosiuose visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų Europos orientaciniuose metmenyse (2006) išugdytas verslumas apibūdinamas iniciatyvumu, veiksnumu, nepriklausomybe ir novatoriškumu asmeniniame ir socialiniame gyvenime bei darbe. Susijęs su motyvacija ir pasiryžimu siekti tikslų – asmeninių ar bendrų su kitais, įskaitant darbe. Svarbiausios su šiuo gebėjimu susijusios žinios, įgūdžiai ir nuostatos: būtinos žinios apima gebėjimą identifikuoti esamas asmenines, profesines ir (arba) verslo galimybes, įskaitant platesnio požiūrio aspektus; susiję su veiksmu projektų valdymu (įtraukiant, pavyzdžiui, galimybę planuoti, organizuoti, valdyti, vadovauti ir deleguoti, analizuoti, pranešinti, išklausti ataskaitas, įvertinti bei protokoluoti), veiksmingu atstovavimu, derėjimusi ir sugebėjimu dirbti savarankiškai bei bendradarbiaujant komandose, gebėjimu spręsti ir nustatyti savo stipriąsias ir silpnąsias vietas, įvertinti ir rizikuoti.

Lietuvos dokumentuose verslumo ugdymo gairės apibrėžtos tik bendrajam ugdymui, tai apibrėžiama Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004 m.). Šioje strategijoje nurodoma, kad kiekvienas baigiantis pagrindinę mokyklą moksleivis turės išsiugdyti verslumą ir turės rinkos ekonomikos žinių pagrindus, žinias, kokių jo asmeninių savybių reikia ir kaip jas sėkmingai ugdyti, kad sėkmingai galėtų pasinaudoti rinkos ekonomikos teikiamomis galimybėmis. Strategijoje ekonominis raštingumas ir verslumo ugdymas aiškinamas kaip bendrojo raštingumo ir išsilavinimo kompetencijos praktinė dalis. Pabrėžiama, kad verslumo ugdymas nėra tapatus ekonominiam raštingumui.

Verslumo ugdymo gairės aukštosioms mokykloms nėra apibrėžtos, tik Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarime Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ nurodomas siekis parengti ir įtraukti į vidurinio mokslo bei kolegijų ir universitetų mokomąsias programas žinių apie verslą ir verslininkystę modulius, o verslumas nėra tiesiogiai minimas. Tačiau Darbo programoje „Švietimas ir mokymas 2010“ verslumas buvo paminėtas mokymosi visą gyvenimą orientaciniuose metmenyse. Aukštosios mokyklos bendruomenė gali apsibrėžti verslumo ugdymo gaires. Todėl ugdant verslumą svarbu, kokia verslumo ugdymo samprata atskleista studijų proceso dokumentuose, kokią verslumo ugdymo sampratą turi aukštųjų mokyklų dėstytojai, kaip ji dera su teisės aktuose apibrėžta samprata.

Mokslinėje ir metodinėje literatūroje nėra vieno požiūrio, kas yra verslumo ugdymas, verslumo ugdymo rezultatai įvardijami skirtingai, nors bendra tai, kad dažnai siejami su gebėjimu dirbti savarankiškai bei bendradarbiaujant komandoje, gebėjimu kūrybiškai veikti, priimti sprendimus, kiekvienam asmeniui įsivertinti savo stipriąsias ir silpnąsias vietas, įvertinti situaciją ir rizikuoti. L. Mincienė (2004) teigia, kad verslumo ugdymo rezultatas – individo motyvacija ir atsakomybė už savo bendrųjų gebėjimų ugdymą, profesijos įgijimą, kvalifikacijos kėlimą, persikvalifikavimą ir mokėjimą pritaikyti praktinėje veikloje: ieškant darbo ar steigiant savo verslą (2004, 6). G. Strazdie-

nė, A. Garalis (2005) nurodo, kad ugdant verslumą svarbu išugdyti studentų gebėjimą komunikuoti, kritinį mąstymą, gebėjimą sudaryti komandas ir racionaliai jas valdyti, gebėjimą priimti efektyvius vadybos sprendimus. D. Poškienė (2006) nurodo, kad verslumą ugdant Lietuvos švietimo sistemoje labiau akcentuojamas savarankiškumas, atsakomybė, iniciatyvumas. I. Zaleckienė, L. Žadeikaitė (2008) tyrimu nustatė, kad bendrojo ugdymo mokytojai mano, kad verslumo ugdymą ypač palanku įgyvendinti dėstant ekonomikos pagrindus. A. Župerka (2011) taip pat akcentuoja ekonomikos ir verslo aspektą, nurodydamas, kad aukštojo mokslo sistemoje pagrindinis verslumo ugdymo tikslas turi būti skirtas verslumo gebėjimų ir mentaliteto vystymui, kuriais būtų aktyvinami studentų ketinimai kurti nuosavą verslą. Šis požiūris nepakankamai atlieptų ES rekomendacijas dėl įvairiapusės verslumo ugdymo sampratos. O MRU Verslumo edukologijos programoje akcentuojama, kad siekiama parengti edukologus, gebančius vykdyti visuomenės bei įvairių socialinių grupių švietimą ir konsultavimą, siekiant skatinti darnios visuomenės raidos principais pagrįstą verslumą kaip žmogaus asmeninį ir dalykinį potencialą, laiduojantį aktyvią veiklą besikeičiančioje aplinkoje. Šis siekis atliepia ES dokumentuose minimą verslumo ir verslumo ugdymo sampratą, todėl aktualu ištirti, kaip tai dera su verslumo ugdymą įgyvendinančių dėstytojų asmenine verslumo ugdymo samprata.

3. Verslumo edukologijos studijų programą įgyvendinančių dėstytojų požiūris į verslumą ir jo ugdymą

Verslumo samprata. Tyrimo dalyviai, apibūdindami verslumo sampratą, išskyrė tokias sudėtines šios sampratos dimensijas – asmens savybės (tiek įgimtos, tiek įgytos) ir įgyti gebėjimai. Šios dimensijos savo ruožtu gali būti santykinai suskirstytos į tas, kurios gana glaudžiai siejasi būtent su verslo kūrimu, jo palaikymu bei plėtimu, ir į tas, kurios tiesiogiai netapatinašios konkrečiai su verslu, bet yra bendresnio pobūdžio (žr. 1 lentelę). Šis paskirstymas, žinoma, nėra griežtas, o santykinis, pvz., tokias asmens savybes, kaip lyderystė ir rizikos nebijojimas, būtų galima priskirti tiek prie su verslu susijusių savybių, tiek prie bendro pobūdžio savybių. Šiuo atveju jos priskirtos prie verslui organizuoti reikalingų savybių. Tuo tarpu tam tikros asmens savybės matricoje priskirtos prie bendro pobūdžio savybių, pvz., ryžtingumas, pasitikėjimas savimi, iš tiesų verslo organizavimui irgi yra labai svarbios. Informantų paminėtos verslaus asmens savybės glaudžiai siejasi su P. Kaufmann ir R. P. Dant (1998) nurodytomis versliam asmeniui būdingomis savybėmis, taip pat C. Turner (2005), L. Gegieckienės ir A. Grikšienės (2009), Z. Lydekos (2000) pateiktuose verslumo apibrėžimuose išskirtomis asmens savybėmis ir nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybiniame tyrime (2005) įvardintais verslumo komponentais. Informantų atsakymuose nepaminėta liko tik motyvacija, tolerancija ir pilietiškumas, tačiau savo ruožtu išskirta kitų asmens savybių ir gebėjimų, kurių nėra minėtų autorių darbuose ir jaunimo programoje, – nestandartinis, originalus

mąstymas, platus, globalus mąstymas, pasitikėjimas savimi, gebėjimas valdyti išteklius, gebėjimas vadovauti.

1 lentelė. Verslumo sampratos matrica

Sąsaja su verslu Verslumo dimensijos	Labai glaudžiai siejasi su verslu, jo kūrimu, palaikymu, plėtimu	Bendro pobūdžio, siejasi nebūtinai tik su verslu
Įgimtos ir įgytos asmens savybės	Inovatyvumas, verslo idėjų generavimas (I2, I3), rizikos nebijojimas (I3, I5), lyderystė (I3, I5), įžvalgumas, finansinių ir veiklos galimybių matymas (I3, I5)	Savo stipriųjų pusių pažinimas ir realizavimas (I1, I3), aktyvumas (I2), iniciatyvumas (I2, I4), kūrybiškumas (I2, I3, I4), pozityvus mąstymas (I2), nestandartinis, originalus mąstymas (I3, I4, I5), kritinis mąstymas (I3, I4), platus, globalus mąstymas (I2), komunikabilumas, socialumas (I3), efektyvumas (I3, I4), ryžtingumas (I4, I5), pasitikėjimas savimi (I4, I5)
Įgyti gebėjimai	Gebėjimas valdyti išteklius (I2), gebėjimas įvertinti pelną ir savo verslo ribas (I2, I3), gebėjimas vadovauti (I3, I5), gebėjimas atrasti būdus užsidirbti (I3, I4, I5), gebėjimas įvertinti ir atsakingai priimti riziką už savo sprendimus (I3, I4), gebėjimas įkurti, organizuoti savo verslą (I3, I4, I5)	Gebėjimas išsikelti ir įgyvendinti savo tikslus, idėjas (I1, I2, I5), gebėjimas planuoti ir valdyti laiką (I1, I2, I3)

Analizuojant informantų verslumo sampratą matyti, kad dėstytojų verslumo sampratoje atsispindi dvi pozicijos – verslumą sieti su asmens savybėmis ir gebėjimais, kurie yra nukreipti būtent verslui kurti bei palaikyti, ir verslumą sieti su bendro pobūdžio brandžios asmenybės savybėmis bei gebėjimais, padedančiais sėkmingai funkcionuoti šiuolaikinėje visuomenėje. Antroji pozicija yra labai plati ir galėtų nesunkiai tikti ne tik verslios asmenybės apibūdinimui, bet ir, pvz., kūrybiškos arba tiesiog brandžios asmenybės, arba lyderio sampratomis apibūdinti.

Verslumo ugdymo samprata. Apibūdindami verslumo ugdymo sampratą tyrimo dalyviai išskyrė tokias sudėtines šios sampratos dimensijas: žinių perdavimą, konkrečiai paminėdami vadybines žinias ir žinias apie verslą, gebėjimų lavinimą – tiek

bendrųjų, tiek tikslingai susijusių su verslo organizavimu, ir asmens savybių ugdymą – bendrųjų ir tikslingai susijusių su verslo organizavimu (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Verslumo ugdymo samprata

Verslumo ugdymo sampratos dimensijos		Pagrindimas
Kategorija	Subkategorija	
Žinios	Vadybinių, verslo, verslumo pagrindų perteikimas	„yra suteikiamos vadybinės žinios“ (I4), „suteikti vadybos ir verslo pagrindus“ (I5), „suteikti verslumo pagrindus“ (I3)
Gebėjimai	Verslumo įgūdžių, gebėjimų lavinimas	„lavinami įgūdžiai, kurie leidžia pamatyti įvairias galimybes, kurti ir veikti“ (I4), „ugdyti verslumo gebėjimus“ (I3)
	Bendrųjų gebėjimų lavinimas	„pagalba besimokančiajam įgyti gebėjimų, atpažinti savo tikslus, juos įvardinti“ (I1)
Asmens savybės	Tikslingas asmens savybių, kurios reikalingos verslo kūrimui ir palaikymui, ugdymas	„verslumo savybių ugdymas žmoguje“ (I5), „kryptingas ir tikslingas procesas“ (I4)
	Visapusiškas asmenybės ugdymas	„tiesiog auginti asmenybę“ (I3), „kūrybiškumo, iniciatyvumo, pozityvaus mąstymo ir kitų savybių ugdymas“ (I2)

Kaip matyti, informantų verslumo ugdymo samprata glaudžiai siejasi su jų verslumo samprata, tik pridedama dar viena – žinių perteikimo – dimensija. Įdomu tai, kad, kalbėdami apie žinių perteikimą, informantai pamini žinias apie verslą, verslumą ir būtent vadybines žinias, o neužsimena apie rinkos ekonomikos žinias, kaip kad kalbama Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004 m.).

Kalbant apie gebėjimų ir asmens savybių ugdymą matyti, kad informantų atsakymuose galima išvelgti dvi verslumo ugdymo kryptis – siaurąją, orientuotą į kryptingą ugdymą, susijusį su tikslingai į verslą orientuotų gebėjimų ir asmens savybių ugdymu, plačiąją, orientuotą į bendražmogišką, visapusiškas asmenybės ugdymą, pagalbą atskleisti asmens stipriausias savybes ir vystyti jo gebėjimus įvairiapusiškai.

Bandant nustatyti laiką, nuo kada verta pradėti ugdyti asmens verslumą, informantai pamini darželį ir pirmą klasę. Tai atitinka ir Europos Sąjungos dokumentuose atspindėtą nuostatą. Pradėti ugdyti verslumą nuo tokio jauno amžiaus tinka vadovaujantis plačiąja verslumo ugdymo samprata – t. y. turint omenyje bendražmogišką, visapusiškas asmenybės ugdymą ir visapusiškas jo gebėjimų vystymą (I1, I2, I3, I4). Vadovaujantis siaurąja verslumo ugdymo samprata, anot informantų, pradėti ugdyti verslumą verta vyresnėse klasėse (I3, I5).

IŠVADOS

1. Nacionaliniuose, ES dokumentuose ir Lietuvos tyrėjų darbuose verslumo sąvokos samprata pateikiama skirtinga, tačiau gana vieningai akcentuojama žinios, gebėjimai, svarbūs kūrybingai, kritiniu mąstymu, inovatyvumu ir gebėjimu aktyviai veikti visose gyvenimo situacijose pasižyminčiai asmenybei. Tik nedidelė dalis tyrėjų verslumą apibrėžia kaip žinias, gebėjimus, svarbius verslui kurti ir įgyvendinti.
2. Nacionaliniuose, ES dokumentuose verslumo ugdymo sampratos, nors nėra išsamiai atskleistos, tačiau siejamos su bendraisiais gebėjimais, bendrojo raštingumo ir išsilavinimo kompetencijos praktine dalimi ir netapatinama tik su ekonominiu raštingumu. Lietuvos tyrėjai vadovaujasi skirtingomis verslumo ugdymo sampratomis: siaurąja, kai verslumo ugdymas labiausiai siejamas su ekonominiu raštingumu, bei plačiąja, kai verslumo ugdymas apima žmogaus asmeninį ir dalykinį potencialą, laiduojantį aktyvią veiklą besikeičiančioje aplinkoje.
3. Empiriniu tyrimu atskleista, kad dėstytojų verslumo sampratoje galima skirti dvi pozicijas – verslumo siejimas su asmens savybėmis ir gebėjimais, kurie yra nukreipti būtent verslui kurti bei palaikyti, ir verslumo siejimas su bendro pobūdžio brandžios asmenybės savybėmis bei gebėjimais, padedančiais sėkmingai funkcionuoti šiuolaikinėje visuomenėje. Šios pozicijos atitinkamai glaudžiai siejasi ir su dviem verslumo ugdymo kryptimis – viena, orientuota į kryptingą ugdymą, susijusį su tikslingai į verslą orientuotų gebėjimų ir asmens savybių ugdymu, ir kita, orientuota į bendražmogišką, visapusišką asmenybės ugdymą, pagalbą atskleisti asmens stipriausias savybes ir įvairiapusiškai vystyti jo gebėjimus.

LITERATŪRA

Armonas, M. Sampratos: kaip verslumas suprantamas skirtingų grupių. *Po skėčiu. Verslumas jaunimo organizacijose*. 2006,1: 3–4.

Atkočiūnienė, V.; Slavickienė A.; Petruilienė D.; Gelažiūtė R.; Subačiūtė V.; Juodeitytė R., *Verslumo įgūdžių ugdymas kaime*. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas, 2011.

Bendrieji visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimai, Europos orientaciniai metmenys. 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijos dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų. Brussels: European Commission.

Bornstein, D., 2004. *How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas*. Oxford: Oxford University Press

Darbo programa „Švietimas ir mokymas 2010“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-02-18]. <www.seimas.lt>.

Davies, L.G., Gibb, A.A., 1991. Recent research in entrepreneurship, Gower, London, Proceedings of the 3rd International EIASM Workshop.

Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004-06-02 įsakymu Nr. ISAK-835.

Fayolle, A., Kyro, P., 2008. *The Dynamic between entrepreneurship, environment and education*. JK: Edvard Elgar Publishing Limited.

Gegieckienės L.; Griksienė, A. *Verslumas*. Vilnius: Skaityk, 2009.

Gevorgianienė, V.; Galkienė, A.; Grincevičienė, V. Verslumo gebėjimų raiška kryptingo ugdymo sąlygomis. *Pedagogika*. 2008, (89): 90–98.

Jelagaitė, A. VPU ekonomikos ir verslo pagrindų specialybės I kurso studentų požiūris į verslumą Tautinės ir Europinės integracijos kontekste. *Visuomenės darni plėtra: problemos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys*, (V). 2008, p. 356–375.

Kaufmann, P., J., Dant, R. P., 1998. Franchising and the domain of entrepreneurship reseach. *Journal of Business venturing*, (14), p. 5–16.

Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, 2006. Brussels: European Commission, 13.2.2006 KOM(2006) 33 galutinis.

Komisijos pasiūlymas dėl rekomendacijos dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų, 2005. Brussels: European Commission, KOM(2005)548, galutinis.

Krippendorff, K., 1980. *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. Beverly Hills, California: Sage Publications.

Lydeka, Z. Verslininkas, verslumas ir verslininkystė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, (2). 1996, p. 137–147.

Lydeka, Z. Verslumas ir verslininkystės sėkmė. *Ekonomika*. 2000, (52): 51–61.

Mayring, P., 2000. Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2). Prieiga per internetą: <http://qualitative-research.net/fqs> (žiūrėta 2008–04–16).

Mincienė, L. *Verslumo pradmenys*. Parengta remiantis ES PHARE profesinio mokymo reformos programai. Vilnius, 2000.

Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2007–2011 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 2 d. nutarimu Nr. 339.

Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005. Valstybinė jaunimo reikalų taryba, SPIN-TER tyrimai [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-02-01]. <www.jrd.lt/uploads/dokumentai/jrd/tyrimai/2005.ppt>.

Paulionienė, L. Verslumo ugdymas profesiniame mokyje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. 2007, 13: 200 – 211.

Poškienė, D. Verslumo ugdymas. Vilnius: Ekonominio švietimo sklaidos centras, 2006.

Stačiokas, R. *Verslininkystės istorijos įvadas*. Vilnius: VU leidykla, 1995.

Strazdienė, G.; Garalis, A. Verslumo kompetencijos ugdymas praktinio mokymo firmoje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2005,1(5): 65–72.

Turner, C. *Veskite į sėkmę. Kaip sukurti verslias organizacijas*. BMI: Baltos lankos, 2005.

Valuckienė, J.; Ruškus, J.; Balčiūnas, S. Verslumo, kaip asmenybės savybės, identifikacija moksleivių populiacijoje. *Socialiniai tyrimai*. 2004, 4: 103–112.

Zaleskienė, I.; Žadeikaitė, L. Mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas. *Pedagogika*. 2008, 89: 99–106.

Žingsniai verslumo kompetencijos link. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija, projekto „Andragogų praktiškų kvalifikacijos kėlimas verslumo ugdymo kontekste“ produktas, 2006.

Župerka, A. Studentų verslumo ugdymo plėtra Lietuvoje. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2011, 2 (26): 1–10.

THE CONCEPTS OF ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURIAL TRAINING OF PROFESSORS IMPLEMENTING THE STUDY PROGRAMME OF EDUCOLOGY OF ENTREPRENEURSHIP

Dr. Jolita Dudaitė,

Mykolas Romeris University, Lithuania

Dr. Gintautė Žibėnienė,

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The article discusses the concept of entrepreneurship and the concept of entrepreneurial training of professors implementing the study programme of educology of entrepreneurship. Theoretical research methods were applied: literature review and document analysis. The collection of empirical data was done with structured interviews. Analysis of empirical data included analysis of the obtained data on the basis of qualitative content analysis. The article presents different definitions of the concepts of entrepreneurship and entrepreneurial training. Empirical research highlighted two positions into which, according to the professors, the concept of entrepreneurship can be divided: linking entrepreneurship to personal qualities and skills that are targeted specifically for business development and support, and the linking of entrepreneurship with the general characteristics of a mature personality and skills to function more successfully in today's society. These two positions are closely related to the concept of entrepreneurship training also in two directions: one focused on a targeted education, related specifically to business-oriented skills and personal character development, and the other focused on universal, comprehensive character training, helping to reveal the strongest personal qualities and person's ability to develop in a wide sense.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurial training, high school.